

„A legjobb a kályhától elindulni, vagyis a kezdettől” – írja jelen kötetének a teremtéstörténetet kommentáló nyitódarabjában Tábor Ádám. Ha tehát igyekszem az ő szellemében szólni, kitüntetett helyet kell tulajdonítanom a hozzá kötődő első élményeknek, és azt kell felidézni, milyen találkozásnak köszönhetem a műveitől való érintettséget, amelynek intenzitása mit sem veszített erejéből az elmúlt két évtizedben.

Csáki Márton 53

UTAZÁS AZ ÉN KÖZÉPPONTJA FELÉ

Tábor Ádám: *Út és/vagy utazás*

Különös módon a televízió, a banalitás médiuma közvetítette számomra első ízben a hangját és képmását – de nem az a különös ebben, hogy ilyesmi is megeshetett a legközelebbi múltunkat és jelenünket uraló egyre baljósabb alkonyatban. Hanem az, hogy bár aligha akadhat az alkatától és szellemiségétől idegenebb közeg, mint a televízió, a szavai valósággal megdelejeztek: annak ellenére is, vagy tán éppen azért, mert fogalmam sem volt mindarról, amiről beszélt, miképp arról sem, hogy ki is volna ő maga. Mindössze az a homályos benyomásom támadt, hogy mondandója valamiképpen összecseng azzal az elemi erejű hanggal, amellyel nem sokkal e tévéadás előtt találkoztam néhány personalista és dialogikus gondolkodó – Buber, Sesztov és Rosenzweig – szövegeiben. Szédítő volt a felismerés, hogy ugyanez a hang, amely ellenállhatatlanul vonzott, de amelynek a mibenlétét képtelen voltam megragadni, napjainkban is tisztán hallható valakitől. Egyszóval azt éreztem, hogy akit látok és hallok, a beavottja valami olyasminek, amit mindig is kerestem.

De természetesen nem az én szellemi genealógiám miatt érdekes mindez: csupán annyit szeretnék mondani, hogy az életünkben meghatározónak bizonyuló orientációs pontokra nemegyszer valami banális véletlennek köszönhetően találunk rá. Ha viszont belegondolunk, mivé lettünk volna e találkozások nélkül, már nem is annyira banálisnak, mint inkább titokzatosnak, tehát misztikusnak tűnnek.

A misztika fogalma pedig Tábor Ádám életművének a szívébe vezet. Az ő esetében azonban hiba volna a misztikát valamely vallás vagy kétes hitelű tradicionalista iskola ezoterikus tanaival, vagy egyáltalán a vallási misztikára szűkített értelmezésével azonosítani. Igaz, a szentek, gnosztikus eretnekek, misztikusok, a hit anarchistái iránti fogékonysága e kötetéből is kiviláglik: elvégre ők képviselik legnyilvánvalóbban azt a nietzschei értelemben végletesen korszerűtlen, tehát örökérvényű költői-gondolkodói alapállást, amelyet misztikusnak nevezek. Ez pedig nem másban áll, mint hogy mindig arra az enyészpontra függesztjük tekintetünket, ahol az ellentétek egybe-, vagy Tábor Ádám

szavával élve: az *Egybe* esnek. Arra a pontra, ahol intuíció és szisztematikus lét-kutatás, elmélet és gyakorlat, az időből való kiszakadás és a jelenben való feloldódás képessége, a bensőséges elmélyülés és a legszubverzívebb művészeti praxis, sors és véletlen már nem egymás ellentétéként tűnnek fel. Arra a

54 pontra, ahol nyilvánvalóvá válhat krisztianizmus és judeozófia, a radikális kritikai gondolkodás és a metafizika iránti nyitottság, vagy éppen a zen és a dadaizmus, a preszókratikus hagyomány és a neoavantgárd közti rokonság.

A misztikus jellegű gondolkodás egyik legfőbb gesztusa ugyanis éppen az – és pontosan ezért oly nyugtalanító minden dogmatizmus szemében –, hogy kedveli a paradoxonokat, és mindent a visszájára fordít: míg a látszólagos ellentéteket közös forrásból eredezteti, szakadékot és krízist érzékel ott, ahol mások megnyugtatóan sima felszínt látnak. Röviden: a kettőben az egyet, az egyben a kettőt mutatja fel.

Gyakorlati síkon ez a látásmód a legmagasztosabb értelemben vett „teljes élet” vízióját hordozza, amelyben vonzalmaink és választásaink, örökölt és választott közösségeink, újításra és megőrzésre irányuló hajlamaink harmonikus rendbe szerveződnek. Tábor Ádám művei ennek az egységnek a kereséséről szólnak: nevezetesen arról, hogy az intézményesült vallások és kizárólagosságra törő ideológiák hazugságával ellentétben ez az egység csupán ideiglenesen tapasztalható meg az emberi sorsnak nevezett „rossz végtelenben”. Ilyenformán a legtöbb és legigazabb, amit ember tehet, az az alkotás révén gyakorolt megismerés, a legfelkavaróbb konzekvenciáktól sem visszariadó öntranszcendálás. Tábor Ádám életművéből épp ennek szenvedélye sugárzik: azaz nem eltagadja, hanem megéli és termőre fordítja azt a feszültséget, amely abból fakad, hogy a külső és belső meghatározottságok, test és lélek, hit és tudás útjai, hol széttartanak, hol összefutnak.

Írásai egzisztenciális tétjét és fedezetét azonban nem csupán az adja, hogy e kettősségek boltozataként szükségszerűen felsejlik a legfenyegetőbb dualitás – azaz kezdet és vég, élet és halál kérdése –, hanem hogy az ezzel való számvetés kérlelhetetlenül személyes. Márpedig a személyesség ugyancsak kulcsfontosságú mind a vallási, mind a profánabb, tehát művészeti síkon értelmezett misztikában: ahogy az egyikben ember és isten, mester és tanítvány viszonyát jellemzi, úgy a másikban az alkotás és befogadás aktusát.

Persze az a fajta önreflexivitás és személyesség, amiről beszélek, távol áll attól az önkítárukozástól, amit hajlamosak vagyunk e szavakhoz társítani. Tábor Ádám számára nem az a személyes, ami csupán lénye külső burkát, vagyis az egyéniségét érinti, hanem az, ami lénye legbensőbb magjából vagy magjához szól. Ahhoz a maghoz, amely mindannyiunkban közös, tehát isteni, tehát szent, tehát szabad, tehát ami emberré avat minket.

Mivel minden téren az így felfogott személyesség az egyedüli értékmérője, nem meglepő, hogy a mindenkori klérus és nihilizmus által elsikkasztott,

a felszín alá kényszerített szellemi áramlatoknak lett a részese, alakítója, mint említettem, beavatottja. De miként válhat valaki beavatottá a kétosztatóság világában? A legtöbb hagyomány erre a tényleges vagy metaforikus utazást kínálja: gondoljunk csak a peripatetikusokra, Buddha vagy Jézus szavaira. Igaz, Pascal azt mondta, minden bajunk abból ered, 55 hogy nem tudunk megülni a szobánkban, ez azonban korántsem jelenti azt, hogy ne lett volna folyamatosan úton. Hiszen a négy fal között is lehet utazni, csak éppen nem horizontálisan, hanem – Tábor Ádámot idézve – be- és felfelé. Következésképp az ő könyvében is belső utakról esik szó elsősorban. (számomra egyébként a borítón látható Klee-kép is az efféle mozdulatlanul megtett utazásokat jeleníti meg igen érzékletesen). Bár tagadhatatlan, hogy a tényleges utazás is megnyithat metafizikai távlatokat: a misztika logikájából következően aszkézis és ekstázis, a szakadatlan vándorlás és a remeteség végső soron ugyanazt célozza: a köznapi létezésből való kiszakadást, az élet magasabb dimenzióinak megostromlását, egyszóval a határsértést. Ám míg sokaknál azt tapasztalni, hogy az állandó helyváltoztatás ellenére egyre csak távolodnak saját középpontjuktól, Tábor Ádámot még egy alkalmi utazás is döbbenetes szellemtörténeti felismerésekre indítja: többek között arra – történetesen a középkori és a reneszánsz szellem közti látszólagos szakadás kapcsán –, hogy tulajdonképpen a misztikus alapállás jelenti a kultúra mindenkor mélyáramát, illetve hogy minden autentikus, akár metafizikaellenes mozgalom gyökerénél is fellelhető valamiféle misztikus mozzanat.

Messzire vezetne kifejtetni, milyen horderejű művészet-, élet-, kultúr- vagy értékefilozófia csíráját hordozza e gondolat, de ez jórészt kiolvasható a kötetből. Csupán arra hívnám fel a figyelmet, hogy bármire veti is tekintetét a szerző, mindig fellebbenti a fátylat valamiről, ami addig rejtve volt: műbírálatait olvasva minden ironia nélkül mondhatom, hogy olykor még egy-egy művész is az ő elemzései nyomán ébredhetett rá a maga valódi intencióira vagy előképeire.

Ám a fátyol fellebbentését, a rejtett feltárását görögül úgy nevezik: apokalipszis. Tábor írásai tehát mindig a kendőzetlen valónkkal való szembenézésre sarkallnak, hiszen a végítélet sem jelent majd mást, mint annak megválaszolását, hogy megszülettünk-e egyáltalán, kapcsolatba kerültünk-e a nagybetűs szellemmel, valódi létfeladatként gyakoroltuk-e a gondolkodást. Nem árt hát, ha eszünkbe vessük e könyv egyik kulcsmondatát, és annak jegyében vetjük latra újra meg újra, hogy meddig jutottunk, hol állunk éppen a határaink és középpontunk felé tartó utakon. Mert ahogy Tábor Ádám írja: „Az élet értékét az szabja meg, milyen távoli határról mennyire tud az ember egészen hazáig megtérni.” (*Parnasszus Könyvek, Bp., 2020*)